

Д. Г. Севрюков

кандидат юридичних наук, доцент
Новокаховський гуманітарний інститут Відкритого міжнародного
університету розвитку людини «Україна»,
кафедра правознавства, завідувач
просп. Перемоги, 8, Нова Каховка, Херсонська обл., 74940, Україна

**ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ ЩОДО БІДНИХ У ФРАНЦІЇ
НА ПРОТЯЗІ XVIII–XIX СТОЛІТЬ**

В статті розглядаються історичні умови виникнення і особливості розвитку соціальної політики щодо бідних у Франції на протязі XVIII–XIX століть. Соціальна політика, яка починалась з репресій проти бродяг і жебраків, поступово включала в себе позитивні заходи стосовно бідних. Після революції 1789 року допомога нужденним була проголошена священним обов'язком держави. Але допомога бідним так і не стала юридичним обов'язком держави. До середини XX століття громадяни були позбавлені юридичного права вимагати допомоги.

Ключові слова: бідність, законодавство про допомогу бідним, соціальна допомога, обов'язок.

Сучасна Франція — країна з розвиненою системою соціального законодавства, що досягла помітних успіхів в сфері захисту населення від різноманітних соціально-економічних проблем і ризиків. Сьогодні людина в цій країні, отримавши соціальні гарантії з боку держави, має правові механізми для їх використання та відстоювання. Однак шлях, який пройшла Англія в процесі спорудження монументальної будови соціально-орієнтованої держави був тривалим, дуже складним, часто невдалим, жорстоким, але ймовірно історично необхідним. Ретельне вивчення історії соціальної політики відносно нужденних потрібне для розуміння сучасного стану, проблем і перспектив розвитку галузі соціального захисту.

Вагомий внесок у вивчення соціальної історії Франції, і, зокрема, розвитку законодавства про бідних зробили французькі дослідники Б. Жобер, Дж. С. Амбле, Р. Ленуа, дореволюційні вчені — В. А. Гаген, В. Ф. Залеський, В. Дерюжинський і сучасні дослідники — М. Фірсов, А. Грігорьев, А. Лушніков та ін.

Метою написання цієї статті є узагальнене дослідження виникнення і особливості розвитку соціальної політики щодо бідних у Франції на протязі XVIII–XIX століть.

Населення Франції у XVIII столітті було дуже бідним. В низькому рівні життя більшості людей нічого дивного не було. Так було завжди, і з цим нічого зробити не можна. Тим більше, що періодичні продовольчі кризи ясно показували, що цій планці є куди падати. Монархію більше турбувала крайня форма бідності — злиденність, пов'язані з нею жебрацтво та готовність до порушення громадського порядку. Все, на що була здатна коро-

лівська влада в своїй політиці щодо викорінення жебрацтва, — приймати ордонанси про заборону жебрацтва та ув'язнення «фальшивих жебраків» у виправні будинки. Як завжди, прямолінійні репресії зазнали краху.

В передреволюційну епоху «булочник для бідних» Людовік XVI видавав паризьким нужденним дешевий хліб та влаштовував благодійні майстерні (ідея Тюрго). Всі ці напівзаходи не виправляли ситуацію та не зберегли голову короля.

Будь-яка революція несе з собою руйнацію. Тим більше революція такого масштабу, як у Франції. Безробіття, злиденність та голодні бунти охопили революційну Францію. Одним з перших кроків нової влади, яка прагнула стримати бідний натовп, стала організація трудової допомоги.

У 1789 році були створені бюро «по допомозі та праці». Будучи призначеними для організації робіт для бідних, ці бюро повинні були відгравати роль свого роду агентств з працевлаштування, здійснюючи облік як наявної робочої сили, так і потреби в ній. Через неврожай до Парижу потяглись маси безробітних, і здійснення подібних проєктів стало невідкладною справою. Менш ніж за два місяці після взяття Бастилії державна влада прийнялась за організацію робіт, призначених для забезпечення зайнятості безробітних громадян — ремонту каналізації, збору сміття на узбережжі Сени, різноманітних робіт з благоустрою околиць та ін. В той період аналогічні служби, які називались «майстерні з надання допомоги», були організовані також і в провінції. Створення влітку 1789 року майстерень допомоги потягло за собою серйозні організаційні проблеми. Спочатку їхні співробітники не могли впоратись з величезною кількістю людей, що звернулись по допомогу. Незабаром майстерні перестали справлятися з випадками порушення дисципліни, що почастишали. Жодного відбору в прийомі на роботи не існувало, достатньо було бути не молодше 16 років і проживати в районі їх проведення. Робітники були погано навчені, трудилися неефективно, а деякі навіть не спромогались з'являтися на робочому місці, приходячи тільки в дні заробітної плати. Майстерні критикували з усіх сторін. В цілях зміни ситуації, що склалась, без особливого успіху видавались численні укази та правила. Ситуація була настільки несприятливою, що Установче зібрання декретувало 31 серпня 1790 року реорганізацію всіх майстерень на новій основі. В одних майстернях здорові робітники повинні були трудитись відрядно; в інших — працювали люди з обмеженою працездатністю. Заробітки обов'язково залишались нижче середнього рівня. Однак подолати складнощі в роботі не вдалось [1].

Замість благодійних майстерень влаштовувались громадські роботи. Аргументи на користь громадських робіт були наступні. Принцип громадських робіт той самий, що і в благодійних майстернях: казна витрачає гроші не на комерційно вигідні справи, а передусім на те, щоб надати заробіток; різниця полягала в тому, що ставилось чітке визначене завдання — перебудувати церков св. Женев'єви у пантеон, розібрати будівлю Бастилії ті таке інше. Кількість робочих, зайнятих в такого роду роботах, не могла постійно збільшуватись, роботи не могли тягнутись довго, працездатність

та дисципліна робочих могли легше контролюватись, і передбачалось, що роботи мали давати наочні результати; нарешті, самі роботи повинні були завершитись досягненням тієї чи іншої мети, яка сама по собі була важливою [2, с. 76–77].

Але користь від них була невеликою. Взагалі невдалих проектів в період глобальної перебудови, яка так болісно, але і з неменшим піднесенням, переживала країна, було вдосталь. Проекти соціальної допомоги були різними. Вони пропонували план короткострокової допомоги, інші програми організації системи допомоги та перевиховання. Більшість з них ніколи не намагались виконати. Було чимало ідей, але дуже мало справ. Суспільство було зайнято іншим. Потрібно було визначитись з самою людиною-громадянином. Які права та обов'язки він повинен мати в новому типі суспільства, що порвало з традиціями минулого.

В 1790 році Національне зібрання для підготовки проектів законодавства про допомогу бідним створило Комітет по викоріненню жебрацтва. Комітет пішов далі Декларації прав людина та громадянина та запропонував офіційно визнати право на існування. Це право розумілось не абстрактно, а в позитивному сенсі — як право на допомогу, яку зобов'язана надавати нація. Мова йшла про державну систему допомоги. Кожне законодавство про бідних повинно ґрунтуватись на справедливості: «там, де існує клас людей без засобів існування, там є порушення прав людяності; там порушена соціальна рівновага». Публічна благодійність відрізняється від милостині; безумовно вона також передбачає полегшення становища нещасних, але вона передусім має на увазі соціальний інтерес; вона не є «чеснота співчуття, а обов'язок, справедливість» [3, с. 198].

Національне зібрання визнало допомогу бідним священним обов'язком, закріпило його в Конституції 1791 року, але до створення самої системи обов'язкової допомоги справа так і не дійшла.

В свою чергу, яacobинський Комітет відібрав націоналізоване ще Національним зібранням майно благодійних установ, не справився з непосильним тягарем соціальних завдань. У 1790–1794 роках були прийняті декрети, які вводили пенсійне забезпечення, матеріальну допомогу матерям, безкоштовне медичне обслуговування та початкову освіту. Але в ситуації, коли хліб отримували по картках, а для забезпечення Парижа продовольством власті реквізували продукти в селах, можливість організації дієвої державної допомоги дорівнювалась нулю.

У 1796 році Директорія повернула власність благодійним установам та відмовилась від централізованої допомоги. Відмовилась Директорія і від ідеї солідарності, закладеної в перших конституціях. Держава не несе жодного обов'язку перед бідними громадянами. Громадяни не мають жодного юридичного права вимагати допомоги. Допомога здійснюється на добровільних началах. Допомога з боку публічних інститутів надається у випадку крайньої суспільної необхідності і залежить від наявності фінансових можливостей.

У 1808 році Наполеон заборонив жебрацтво під загрозою тюремного ув'язнення та відновив робітничі будинки. У 1811 році видав декрет про

допомогу дітям (засновані спеціальні виховні будинки). В подальшому допомозі дітям було присвячено ряд законів (1838, 1869, 1874, 1898).

Допомога дітям, а також божевільним (закон 1838 р.) та хворим (закон 1893 р.) носила обов'язковий характер і знаходилась у веденні департаментів. Допомога бідним та старим, яка входила в сферу діяльності общин, не була обов'язковою.

В розпал гарячих подій 1848 року робились спроби зобов'язати державу забезпечити громадян роботою, а непрацевдатних засобами існування. Але вимоги конституційних гарантій права на працю та допомогу зводилась до загального керівництва (як законодавчого, так і адміністративного) та незначної фінансової участі у вирішенні різних завдань.

До початку ХХ століття системне законодавство про обов'язкове соціальне страхування так і не було розроблено (акцент робився на підтримку кас та товариств взаємодопомоги). Тільки в 1898 році був прийнятий закон, відповідно до якого створювались об'єднання роботодавців, на яких покладались обов'язки компенсувати робітнику шкоду, спричинену нещасним випадком на виробництві [4, с. 195].

Отже, соціальна політика відносно нужденних, яка починалась з репресій проти бродяг і жебраків, поступово включала в себе позитивні заходи стосовно бідних. Після революції 1789 року допомога нужденним була проголошена священним обов'язком держави. Але допомога бідним так і не стала юридичним обов'язком держави. До середини ХХ століття громадяни були позбавлені юридичного права вимагати допомоги.

Література

1. Сидорина Т. Ю. Человек и его работа: из прошлого в информационную эпоху. — [Електроний ресурс]. — Режим доступу: URL:<http://www.ecsocman.edu.ru/data/2010/12/01/1214822700/Sidorina.pdf>
2. Тарле В. Е. Сочинения: В 12 т. / В. Е. Тарле. — М.: Изда-во Академии наук СССР, 1957. — Т. 2. — 747с.
3. Гаген В. А. Право бедного на призрение. Т. 1. История и современное положение законодательства об обязательном призрении бедных в Германии, Франции и Англии / В. А. Гаген. — СПб., 1907. — 649 с.
4. Социальное законодательство Франции и Бельгии / Сост. А. Кеппен. СПб., 1900. — VIII, 354 с.

Д. Г. Севрюков

Новокаховский гуманитарный институт
Открытого международного университета развития человека «Украина»,
кафедра правоведения
просп. Победы, 8, Новая Каховка, Херсонская обл., 74940, Украина

ОСОБЕННОСТИ СОЦИАЛЬНОЙ ПОЛИТИКИ ОТНОСИТЕЛЬНО БЕДНЫХ ВО ФРАНЦИИ НА ПРОТЯЖЕНИИ XVIII–XIX ВЕКОВ

Резюме

В статье рассматриваются исторические условия возникновения и особенности развития социальной политики в отношении бедных во Франции на протяжении XVIII–XIX веков. Социальная политика, которая начиналась с репрессий против бродяг и нищих, постепенно включала в себя позитивные меры в отношении бедных. После революции 1789 года помощь нуждающимся была провозглашена священным долгом государства. Но помощь бедным так и не стала юридической обязанностью государства. До середины XX века граждане были лишены юридического права требовать помощи.

Ключевые слова: бедность, законодательство о помощи бедным, социальная помощь, обязанность.

D. G. Sevrukov

Novokahovka humanitarian institute
of the Open international university of development of man «Ukraine»,
The Department of jurisprudence
av. Pobedy, 8, New Kakhovka, Kherson region, 74940, Ukraine

FEATURES OF SOCIAL POLICY IN RELATION TO POOR IN FRANCE ON DRAUGHT OF XVIII–XIX OF CENTURIESFEATURES,

Summary

The article examines the historical conditions that gave rise to the French social policy for poor and particularity of its development during XVIII-XIX centuries. Social policy that begun from repressions against vagabonds and beggars, gradually included positive measures regarding indigents. After the Revolution of 1789 poor relief was declared as the sacred debt. But poor relief did not become the legal obligation of the state. Until XX century citizens were deprived of the legal right to raise a claim.

Key words: poverty, poor relief law, social aid, obligation